

ՎԻՄԱԳՐԵՐԻ ՀՄՈՒՏ ՎԵՐԾԱՆՈՂ (Գագիկ Սարգսյանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ)

Նկ. 1. Վիմագրագետ Գագիկ Գ. Սարգսյանը Հատիճավանքում (2015 թ.)

Լրացավ անվանի վիմագրագետ Սեդրակ Բարխուդարյանի գործի արժանի հետևորդ Գագիկ Սարգսյանի ծննդյան 70-ամյակը: Արդի հայ վիմագրագիտության երախտավոր, պատմական գիտությունների թեկնածու Գագիկ Գվիդոնի Սարգսյանը ծնվել է 1950 թ. հունվարի 20-ին Երևանում: 1967 թ. ավարտել է Երևանի Ստ. Շահումյանի անվան հ. 1 միջնակարգ դպրոցը: Նույն թվականին ընդունվել է 1972 թ. ավարտել է ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետը՝ պաշտպանելով «Հավուց թառի վիմական արձանագրությունները» խորագրով ավարտական աշխատանքը (ղեկավար՝ Պարույր Մուրադյան):

Ուսումն ավարտելուց անմիջապես հետո Գ. Սարգսյանն աշխատանքի է ընդունվել ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի վիմագրության բաժնում՝ որպես ավագ լաբորանտ (1998-ից՝ ավագ գիտաշխատող): Կարճ ժամանակահատվածում հայոց քարեղեն սկզբնաղբյուրների հմուտ վերծանողն իր ուշադրությունը սևեռում է միջնադարյան Հայաստանի նշանավոր հոգևոր ու մշակութային կենտրոն Թեղենյաց վանքի ուսումնասիրման խնդրին՝ 1977-ին հրատարակելով իր անդրանիկ հոդվածը՝ «Արձանագրություն Թեղենյաց վանքից»: Հոդվածի խնդրո առարկան Թեղենյաց վանքի համեմատաբար լավ պահպանված միակ շինության՝ գավթի կառուցման վիմագրի ի նորո վերծանումն էր, որի շնորհիվ հստակեցվել է կառուցման Հայոց ՈՇՁ.

(1207) թվականն ու լուսաբանվել մեկենասի՝ Պատրոնիկի որդի Վահրամ Չավուշի եկեղեցաշեն գործունեությունը (ԼՀԳ, 1977, Հ^մ 8, էջ 100-107): Ընդամենը երկու տարի անց՝ 1979 թ., վիմագրագետ Գագիկ Սարգսյանին վստահվեց նշված մենաստանի հնագիտական պեղումները ղեկավարելու պատասխանատու գործը, որն իրականացվեց մինչև 1989 թ., ապա որոշ ընդմիջումներով շարունակվեց մինչև 2011 թ.: Նախքան պեղումները Գ. Սարգսյանն իր առաջին հոդվածում փաստում է, որ «Թեղենյաց վանքի պատմության լուսաբանման առումով արժեքավոր են պահպանված երկու տասնյակից ավելի վիմական արձանագրությունները, որոնցից առ այսօր միայն մեկն է հրատարակվել» (ԼՀԳ, 1977, Հ^մ 8, էջ 101): Պեղումների շնորհիվ հայտնաբերված դարձյալ շուրջ երկու տասնյակ վիմագրերը կարծես թե նախանշեցին վիմագրագետի հետազոտությունների հետագա բուն շրջանակը, այն է՝ պատմական Նիգ և Վարաժնունիք գավառների վիմագրական ժառանգության համալիր ուսումնասիրությունը, որն 1986-ին պաշտպանեց որպես թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Պատմական Նիգ և Վարաժնունիք գավառների վիմական արձանագրությունները» (ղեկավար՝ Բաբկեն Առաքելյան): Հետագայում այն պիտի ամբողջացվեր «Դիվան հայ վիմագրության» մատենաշարի ներկա ՀՀ Կոտայքի մարզն ընդգրկող դեռևս անտիպ պրակում:

Դառնալով Թեղենյաց վանքի հնագիտական պեղումներին՝ կցանկանալիք պատեհ առիթն օգտագործելով որոշ մանրամասներ հաղորդել մեծանուն գիտնականի հետազոտությունների վերաբերյալ: 1990 թ. հրատարակված հաշվետու հոդվածում Գ. Սարգսյանն իրեն հատուկ բժախնդրությամբ մանրամասն ներկայացրել է հուշարձանախմբի պեղված շինությունները՝ գրատունը, ենթադրյալ մատենադարանը, Կաթողիկե և վաղմիջնադարյան քառախորան եկեղեցիները, հնագիտական գտածոներն ու նորահայտ վիմագրերը: Վերջիններիս առումով վիմագրագետը նշում է, որ պեղումների շնորհիվ ի հայտ եկած վիմագրերը թեպետ հիմնականում ամբողջական չեն և ունեն հողմահարված հատվածներ (ՊԲՀ, 1990, Հ^մ 2, էջ 188), այդուհանդերձ, հատկապես նվիրատվական և շինարարական բովանդակություն ունեցող բնագրերն էապես նպաստում են այս վանական կենտրոնի միջնադարյան կյանքի լուսաբանմանը:

Գ. Սարգսյանի վիմագրագիտական պրպտումները չեն սահմանափակվել միայն Թեղենյաց վանքի կամ Կոտայք-Արագածոտնի հուշարձանների ուսումնասիրությամբ: Ավելի վաղ, վիմագրերի հետազոտությանը զուգընթաց, նա ակտիվ մասնակցություն է ունեցել միջնադարյան Հայաստանի նշանավոր վանական համալիրների ու եկեղեցիների հնագիտական պեղումներին, ինչպիսիք են Վահանավանքն (1972-1975) ու պատմական Արտաշատը (1973), Սպիտակի վիմափոր բնակավայրը (1977-1979) («Գիտություն և տեխնիկա», 1980, Հ^մ 4, էջ 21-26), հետագայում՝ Գոգարանի (2007-2008) (Aramazd, 2015, vol. IX, issue 1, էջ 41-57) ու Միրաքի (2012-2013) (Aramazd, 2015, vol. IX, issue 1,

էջ 177-193) վաղմիջնադարյան, ինչպես նաև Վարդենիկի Ս. Աստվածածին (2001) (Սարգսյան, Մելքոնյան, Հագեյան, 2003) եկեղեցիները:

Գ. Սարգսյանի ավանդը մեծ է նաև պատմամշակութային հուշարձանների պահպանության խնդիրների հետազոտության բնագավառում, որի առիավատյան 2005 թ. հրատարակած մենագրությունն է: Ներածականում գիտնականն իրավամբ փաստում է այն, որ «յուրաքանչյուր ժողովրդի համար պատմամշակութային ժառանգության նկատմամբ տածած վերաբերմունքն ազգային դիմագծի բնորոշիչ է» (Սարգսյան, 2005):

Մեծանուն գիտնականի գործունեությունը նշանավորվում է նաև մեր նախորդների գիտական ժառանգության արժեքավոր էջերը հրատարակության պատրաստելու կամ վերահրատարակելու շնորհակալ գործով: Սրանցից նշելի են հատկապես երկուսը. մասնագիտությամբ բժիշկ, նշանավոր տեղագիր ու ազգագրագետ Քաջբերունու (Գաբրիել Տեր-Հովհաննիսյան) «Ճանապարհորդական նկատողություններ» հոդվածաշարը հրատարակվել էր «Փորձ» (1876-1879) և «Արարատ» (1889-1890) պարբերականների իրար հաջորդած տարբեր համարներում: Գագիկ Սարգսյանի, ինչպես նաև հնագետներ Արամ Քալանթարյանի և Հուսիկ Մելքոնյանի աշխատասիրությամբ այն ամբողջացվել է մի գրքում, ծանոթագրվել ու համալրվել անվանացանկերով (Քաջբերունի, 2003): Հնագիտական, վիճագրական, ճարտարապետական ու ազգագրական հարուստ նյութ պարունակող այս աշխատությունը հիրավի մնայուն գործ է բազմաթիվ վանքերի ու եկեղեցիների տեղորոշման, անվանաբանության, հավատալիքների ու սովորույթների և, իհարկե, վիճագիր սկզբնաղբյուրների քննության տեսանկյունից:

Մյուսը հնագետ Աշխարհբեկ Քալանթարի «Վանստան» աշխատության հրատարակությունն է (մասնակցությամբ՝ Հ. Մելքոնյանի), որն ամփոփում է մեծանուն հնագետի՝ Նիկողայոս Մառի առաջարկով դեռևս 1912 թ. իրականացրած հնագիտական պեղումների հետևանքով ի հայտ եկած վիճագրական նյութը՝ 67 արձանագրություն (ևս 9-ը ընդօրինակվել է 1996 թ.՝ Գ. Սարգսյանի և Հ. Մելքոնյանի կողմից վանքում և շրջակայքում ուսումնասիրություններ իրականացնելիս, ընդհանուր՝ 76 վիճագիր): Գ. Սարգսյանի և Հ. Մելքոնյանի հեղինակած «Աշխարհբեկ Քալանթարը վիճագրագետ» իր բնույթով ներածական շարադրանքում գիտնականներն ըստ արժանվույն ներկայացրել են Քալանթարի վիճագրագիտական վաստակը՝ հաստատելով, որ «վիճագիր նյութի հմուտ տիրապետումը նրան հնարավորություն էր տալիս առավելագույնս հիմնավորելու իր հնագիտական, պատմագիտական եզրահանգումները» (Քալանթար, 2007, էջ 99):

Վերոշարադրածից ավելի քան պարզ է, որ Գ. Սարգսյան վիճագրագետի աշխատությունների բուն ատաղձը միջնադարյան Հայաստանի «քարե մատյաններն» են՝ իրենց բազմաբնույթ ու բովանդակայից հարցադրումներով: Իր մի քանի տասնյակ արժեքավոր հոդվածներում Գ. Սարգսյանն անդրադարձել է միջնադարագիտության այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են կուղակ-

կրպակների նվիրաբերումը վանքերին (ՊԲՀ, 1977, Հ^տ 3, էջ 269-276), կանոնաիրավական նորմերի վիճազրական դրսևորումները (ՊԲՀ, 2006, Հ^տ 2, էջ 109-133), ինչպես նաև բազմաթիվ հոգևոր կենտրոնների վիճագրերի համալիր կամ առանձին օրինակների միջոցով ճշտել է դրանց հիմնադրման, նորոգման, հայտնի հոգևոր ու աշխարհիկ առաջնորդների գործունեության և այլ հարցերի առնչվող պատմական իրողություններ: Իբրև այդպիսիք՝ Գ. Սարգսյանի հետազոտությունների շտեմարանում իրենց մնայուն տեղն ունեն Կեչառիսի, Հավուց թառի, Գիուկ-Բոլորահարի, Չորուտ-Իշխանավանքի, Նորավանքի, Արտավազավանքի, Ջրառատի Ս. Կարապետ եկեղեցու վիճագրերի հիմամբ իրականացված արժեքավոր դիտարկումները:

Ուրախությամբ պետք է արձանագրենք, որ Գագիկ Սարգսյանն այսօր էլ շարունակում է գիտության բնագավառում իր առաքելությունը, և շատ շուտով հայագետների սեղանին կդրվի նրա կազմած «Դիվան հայ վիճագրության» մատենաշարի հերթական՝ ՀՀ Կոտայքի մարզի 1000-ից ավելի վիճագրերն ամբողջացնող պրակը:

2006-2019 թթ. ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտական գծով փոխտնօրենի պաշտոնն զբաղեցրած Գ. Սարգսյանն այսօր ղեկավարում է նույն ինստիտուտի վիճագրության բաժինը (2011-ից): Ջերմորեն շնորհավորում ենք մեր ուսուցչին ծննդյան 70-ամյակի առթիվ՝ մաղթելով քաջառողջություն և նորանոր բացահայտումներ հայ վիճագրագիտության անդաստանում:

ԱՐՍԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու